

I Seminarium Archiwistów Rodzinnych, Warszawa, 18 maja 2023 r.

Dnia 18 maja 2023 r. w Warszawie odbyło się I Seminarium Archiwistów Rodzinnych. Wydarzenie zostało podzielone na dwie części – w czasie pierwszej uczestnicy korzystali z gościnności Muzeum Niepodległości w Warszawie, drugą przeprowadzono w Archiwum Państwowym w Warszawie, w obu możliwy był udział online. Seminarium skierowane było do osób zainteresowanych problematyką archiwów rodzinnych: archiwistów, naukowców, przedstawicieli instytucji, a także towarzystw genealogicznych i regionalnych oraz archiwistów rodzinnych. Wydarzenie zostało zorganizowane przy współpracy Sekcji Archiwów Rodzinnych Stowarzyszenia Archiwistów Polskich¹, Instytutu Pamięci Narodowej i Archiwum Państwowego w Warszawie.

Seminarium zostało otwarte przez Agnieszkę Konstankiewicz, zastępcę dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie, oraz prof. Waldemara Chorażyczewskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Reprezentowali oni Komitet Organizacyjny Sekcji Archiwów Rodzinnych, w którym oprócz wspomnianych zasiadają: Teresa Gallewicz-Dołowa (IPN), Magdalena Wiśniewska-Drewniak (UMK), genealog Dariusz Wolanin oraz Magdalena Wiercińska (APW). Po słowach wstępu ze strony sekcji zgromadzonych przywitała Marzena Kruk, dyrektor archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Wyraziła radość ze współpracy i z powołania sekcji oraz zapewniła, że o wadze archiwów rodzinnych przekonywać nie trzeba, ponieważ potwierdza ją życie. To nie tylko projekty Instytutu Pamięci Narodowej i Archiwów Państwowych: „Archiwum pełne pamięci” i „Archiwa rodzinne niepodległej”, lecz także dziesiątki podobnych projektów innych instytucji.

Następnie głos zabrał dr Paweł Pietrzyk, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Po słowach powitania przedstawił wizję Sekcji Archiwów Rodzinnych jako potencjalnego partnera do współpracy przy projektach dotyczących archiwów rodzinnych. Archiwa państwowe od blisko dziesięciu lat prowadzą działania mające na celu pomoc archiwistom rodzinnym oraz propagowanie idei archiwów rodzinnych, m.in. dzięki projektowi „Archiwa Rodzinne Niepodległej” (2019). W opinii Naczelnego Dyrektora Stowarzyszenie Archiwistów Polskich jest naturalnym miejscem dyskusji i edukacji na temat archiwów rodzinnych, w związku z czym stowarzyszenie, jako ruch oddolny, społeczny, mogłoby kontynuować działania instytucjo-

¹ Sekcja Archiwów Rodzinnych (SAP) została powołana Uchwałą nr 9/2022 Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich z 4 listopada 2022 r. Do jej celów należy m.in. wspieranie tworzenia i funkcjonowania archiwów rodzinnych, promowanie idei ich istnienia, poznawanie zjawisk poufności, intymności, sensytywności archiwaliów rodzinnych i danych o konkretnych osobach w archiwach wszelkiego rodzaju oraz gromadzenie danych o istniejących archiwach rodzinnych.

nalne. Nowo utworzona sekcja powinna zwrócić w swojej działalności uwagę na dwa aspekty: edukację społeczeństwa zarówno w zakresie szacunku do dokumentów, jak i tego, że celem archiwów instytucjonalnych nie jest przejmowanie archiwów rodzinnych, a edukowanie i pomoc archiwistom rodzinnym w przechowywaniu i konserwacji własnych zbiorów. Przekazanie dokumentów do instytucji miałyby być ostatecznością w wypadku zagrożenia, braku następcy itd. Słowa powitania do zgromadzonych skierowała również Magdalena Wiercińska, dyrektor Archiwum Państwowego w Warszawie, która wyraziła zadowolenie z powołania sekcji. Po przemówieniach powitalnych prof. Waldemar Chorążyczewski otworzył pierwszą część seminarium, którą moderował prof. Marek Konstantkiewicz (UMCS).

Zadania Sekcji Archiwów Rodzinnych przedstawili Agnieszka Konstantkiewicz i Waldemar Chorążyczewski. Trwałe zabezpieczenie i wspieranie budowania archiwów rodzinnych jest jednym z najważniejszych z otwartego katalogu wszystkich zadań. Bazą do namysłu nad nimi były słowa prof. Władysława Stępnika: „W Polsce warto wrócić do tradycji tworzenia archiwów rodzinnych i gromadzić zdjęcia lub inne dokumenty po przodkach, aby przekazać je wnukom i przyszłym pokoleniom. Bo przecież dzieje Polski składają się z milionowych jednostkowych przypadków postępowania osób, z których każda w mniejszym lub większym stopniu miała lub ma wpływ na bieg spraw publicznych. A jeżeli zachowanie tego, co powstało w zbiorach rodzinnych, jest dla nas uciążliwe, to pamiętajmy, że są archiwa, biblioteki lub muzea”². Prelegentka zaznaczyła, że tematyka archiwów rodzinnych cieszy się zainteresowaniem wszystkich grup wiekowych. Sekcja ma za zadanie wspieranie merytoryczne oraz praktyczne przez warsztaty i konsultacje opiekunów osobistych zbiorów. Ważnym aspektem jest również terminologia – pojawiają się pojęcia: archiwa rodzinne, osobiste, domowe, rodowe, które zapoczątkowały zainteresowanie tematyką. Wskazano również powiązanie genealogii z archiwami rodzinnymi. Sekcja będzie zajmować się także zagadnieniami prawnymi, integrowaniem środowiska archiwalnego wokół zagadnień i tematyki archiwów rodzinnych, gromadzeniem danych o istniejących archiwach rodzinnych. Prof. Chorążyczewski przedstawił kilka uwag o wzajemnych relacjach archiwów rodzinnych i nierodzinnych. Podkreślił raz jeszcze kwestię, którą podnosili poprzednicy, tj. odrodzenie archiwów rodzinnych w Polsce, a nie przejmowanie ich przez archiwa instytucjonalne. Według prelegenta archiwa państwowe powinny stać na straży bezpieczeń-

² Władysław Stępnik, słowa wypowiedziane na konferencji pt. „Archiwa i kolekcje prywatne – dziedzictwo archiwalne, dziedzictwo kultury”, Warszawa, 13 marca 2013 r., prezentacja Agnieszki Konstantkiewicz udostępniona podczas seminarium: <https://www.google.com/search?q=i+seminarium+archiwist%C3%B3w+rodzinnych&oq=i+semi&aqs=chrome.0.69i59-j69i57j0i512j69i64j69i61j69i60l2.1373j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:9f1b2f5c,vid:TnPeEnN3rP0> (dostęp: 30 lipca 2023 r.).

stwa archiwów rodzinnych, być w pogotowiu, a archiwiści zawodowi powinni, wypełniając etos zawodowy, dbać o własne, osobiste archiwa. Wątpliwość wzbudza również rozumienie archiwum rodzinnego jako zespołu lub zbioru archiwalnego. Padły także pomysły dotyczące przejmowania akt publicznych przez archiwistów rodzinnych, np. przez przekazanie akt, które instytucja zamierza zniszczyć, osobom, których akta te dotyczą, lub przez odpłatne przekazanie archiwum rodzinnego archiwum instytucjonalnemu lub prywatnemu przechowawcy w przypadku braku możliwości jego przechowywania.

Po przedstawieniu zadań sekcji głos zabrał Jarosław Zawadzki (AGAD), który opowiadał o dawnych archiwach rodzinnych, szczególnie o Archiwum Warszawskim Radziwiłłów – największym i najlepiej zachowanym w skali całej Rzeczypospolitej. Pierwszym archiwistą rodzinnym w gronie prelegentów była Monika Agopsowicz, wolontariuszka w Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. W słowach wstępnych zaznaczyła, jak ważne są działania archiwów państwowych w podkreśleniu roli archiwistów rodzinnych we własnym otoczeniu oraz w rozumieniu wartości posiadanych przez nich archiwaliów. Podniesiono problem m.in. muzealiów bezpośrednio powiązanych z archiwaliami oraz ich opisu, kopii, które pojawiają się w przekazywanych zbiorach członków rodziny, a także poszerzania archiwum rodzinnego o kopie dokumentów z innych instytucji.

Profesor Władysław Stępniaś mówił o miejscu archiwów rodzinnych w narodowym zasobie archiwalnym, programach podejmowanych przez archiwa państwowe, m.in. „Zostań rodzinnym archiwistą”, oraz ustawie archiwalnej, a także odniósł się do poprzednich wypowiedzi. Ostatnia w pierwszej części głos zabrała Teresa Gallewicz-Dołowa (Archiwum IPN), przedstawiając szerzej projekt „Archiwum Pełne Pamięci”. Prelegentka przedstawiła zasób Instytutu Pamięi Narodowej, w którym archiwiści rodinni mogą prowadzić poszukiwania (m.in. akta paszportowe, baza straty.pl itp.).

W dyskusji udział wzięli m.in.: dr Przemysław Jagieła z Archiwum Państwowego w Opolu, który kierował swoje pytanie do Moniki Agopsowicz i archiwum rodzinnego Agopsowiczów, genealog Piotr Gładala, prof. Wiesław Nowosad (UMK), dr Leszek Zakrzewski (AAN), Jarosław Zawadzki, dr Anna Laszuk (NDAP), Beata Józwiak (AAN), a w dyskusji online głos zabrali m.in. członkowie stowarzyszenia Opolscy Genealodzy.

Doktor Leszek Zakrzewski wywołał ważną dyskusję na temat różnic między archiwum rodzinnym zastanym a archiwum wzbogaconym kopiami z archiwów instytucjonalnych, a także podał w wątpliwość kwestię, czy w dużej części archiwów rodzinnych znajdują się akta ważne społecznie i historycznie. Prof. Chorążyczewski zwrócił uwagę na to, że od XVIII w. u podstaw archiwów rodowych stoi kwerenda archiwalna, która jest częścią konstruowania archiwum rodzinnego. Natomiast Agnieszka Konstankiewicz przywołała przykład archiwum rodziny Łosiów z Archiwum Państwowego w Lublinie.

Najważniejsze słowa w dyskusji skierowane do archiwistów rodzinnych wypowiedziała dr Magdalena Wiśniewska-Drewniak, która zaznaczyła, że wartość dokumentacji w archiwach rodzinnych może mieć znaczenie wyłącznie dla archiwistów rodzinnych i ich rodzin i istnieć w oderwaniu od wartościowania instytucjonalnego, wykazów akt itd. Słowa te poparła Magdalena Wiercińska.

W drugiej części seminarium, które odbyło się w siedzibie Archiwum Państwowego w Warszawie, zgromadzeni wzięli udział w panelu pt. „Zasób archiwów instytucjonalnych jako skarbnica informacji o «zwykłych» ludziach – dwie perspektywy”. Swoje wystąpienia przedstawili: Piotr Gładka, który mówił o archiwach z perspektywy archiwisty rodzinnego, genealoga, oraz Krzysztof Smolana, który prezentował archiwa rodzinne Polonii w Ameryce Łacińskiej. Adrian Kossowski, który przedstawił spuścizny rodzinne i rodowe w zasobie Archiwum Państwowego w Warszawie, w swoim wystąpieniu poruszył wiele ważnych kwestii na temat trudności pojawiających się podczas opracowywania zespołów archiwalnych spuścizn i archiwów rodzinnych, m.in. brak możliwości udostępnienia całości dokumentacji w związku z decyzjami darczyńców oraz unikanie dekompozycji, a przez to wyłączanie artefaktów (dokumentacji nieaktowej). Ostatnim punktem seminarium była prezentacja Anny Bogdali-Balickiej na temat sposobów zabezpieczania w konserwacji archiwaliów rodzinnych z wykorzystaniem materiałów ogólnie dostępnych.

Jak już zaznaczono, w pierwszej części spotkania seminarium miało być merytorycznym fundamentem dalszej działalności Sekcji Archiwów Rodzinnych SAP. Wiele głosów, które padły w dyskusjach, zostanie zapewne wzięte pod uwagę podczas przyszłych prac, co zaakcentowali organizatorzy. Zgodnie zapowiedziano, że I Seminarium Archiwistów Rodzinnych jest początkiem wspólnej pracy archiwów instytucjonalnych z archiwistami rodzinnymi.

Grzegorz Szymajda

(Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Poznaniu)

ORCID iD: 0009-0003-7845-6008